

*Поповський Д. П.,
доктор філософії в галузі права,
професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжрегіональної академії управління персоналом*

ЗАСТОСУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО РОЗСУДУ В КРАЇНАХ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'І

Анотація. Досліджуються особливості формування та застосування суддівського розсуду в країнах романо-германської правової сім'ї з урахуванням особливостей держав цієї системи.

Ключові слова: суддівський розсуд, романо-германська правова сім'я, судді, правозастосовна практика, Верховний Суд України.

Постановка проблеми. Останнім часом науковцями та практиками приділяється все більше уваги проблемам формування та функціонування правової системи. Враховуючи те, що згідно з Конституцією України державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Кожна з яких має свої повноваження та функції. Питання здійснення судами правосуддя, встановлення його меж та здійснення ними правореалізаційних та правозахисних функцій набуває все більшої актуальності. Одним з таких питань є застосування суддями у своїй діяльності такого явища, як суддівський розсуд.

Сама по собі проблема суддівського розсуду відноситься до тих правових проблем, які неминуче виникають у будь-якій правовій системі. Звичайно, навіть у рамках однієї правової системи область суддівського розсуду може варіюватися досить значно. Але це аж ніяк не означає, що з якихось причин суддівський розсуд може бути виключено зовсім. Порівнюючи між собою правові сім'ї, можна побачити, що кожна з них пов'язана з цілком певним уявленням про суддівський розсуд, тому аналіз проблеми в розрізі особливостей романо-германської правової сім'ї залежить від уявлень про право як таке. І оскільки це явище є об'єктивним, вже тому юридичній науці належить його всебічно вивчити.

На жаль, українськими вченими ще не приділяється достатньої уваги питанням суддівського розсуду, особливостям його прояву в діяльності судової системи України. Однак ця проблема активно досліджується вченими інших країн, зокрема: І.Ю. Богдановською, С.В. Лозовською, Ю.В. Грачовою, А.М. Сарсеновим, О.А. Папковою, а також розглядалась як проблема теорії держави і права такими науковцями, як С.С. Алексєєв, О.В. Малько. Однак жодного дослідження стосовно впливу судового розсуду на функціонування правової системи України на сьогоднішній день немає.

Мета статті. Виходячи з актуальності та недослідженості зазначеного питання, вважається за доцільне розглянути особливості формування суддівського розсуду в країнах романо-германської правової сім'ї, а також проаналізувати можливість суддівського розсуду в діяльності Верховного Суду України та інших судів нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Головна особливість романо-германської правової сім'ї полягає у визнанні нормативно-правового акта як основного та єдиного джерела права. Проголошуючи наступництво традицій римського права, країни романо-германської правової системи все ж відмовилися

від «активної казуїстики» і проголосили верховенство закону [1, с. 9]. Скоріш за все, керівною засадою при цьому було таке правило: якщо при складанні правової норми дотримуватися принципу точності формулювання норми, то при її застосуванні в судді можуть виникнути труднощі через те, що законодавець не може передбачити різноманітність конкретних справ, що виникають на практиці. Якщо ж, навпаки, погодитися з абстрактним, загальним характером правових норм, то при їх застосуванні неминучим буде процес тлумачення, який залишає, як правило, для судді відому свободу розсуду, захистивши його лише встановленням правових рамок і директив. З цього питання Гегель зазначав: «Нічого не міняє та обставина, що закон сам не встановлює з необхідної дійсності остаточної визначеності, а передає рішення судді і обмежує його лише максимумом і мінімумом, бо кожне з цих мінімумів і максимумів є само по собі кругле число і не проти того, щоб суддя потім встановив таке кінцеве, суто позитивне визначення, а визнає за ним таке право, вбачаючи в останньому щось необхідне» [2, с. 235].

На сучасному етапі існують різні галузі права, в яких у силу певних об'єктивних причин взагалі відсутнє правове регулювання або воно обмежується загальним відсиланням або рамковими нормами. Ця обставина, а також нездатність законодавця вчасно встигати за мінливою дійсністю є рушійною силою для розвитку суддівської нормотворчості [3, с. 403].

Питання про суддівську нормотворчість (правотворчість) відноситься до найбільш проблемних в юридичній науці і практиці. Відповідно до класичної теорії поділу влади суд не повинен створювати право, його роль зводиться лише до застосування встановлених або санкціонованих державою правил поведінки. Прихильники цього напряму обґрунтовують неможливість і шкідливість суддівської правотворчості тим, що в ній приховані можливості свавілля, відходу від принципу законності при винесенні конкретних рішень. По-друге, на думку противників суддівської правотворчості, саме право має представляти собою чітку визначеність і ясність, без яких про жодне право не може існувати. Визнаючи наявність позитивних сторін цієї теорії, слід все ж зазначити, що говорити про визначеність і ясності правових норм можна лише з позиції відносності й умовності, враховуючи абстрактність правових приписів. Якби вони були ідеально точним відображенням дійсності у всій її складності і конкретності, то вони не давали б регулюючого ефекту. Саме в силу приблизності відповідності юридичних норм до об'єктивної реальності, тобто часткової розбіжності з нею і відносної незалежності від неї, вони можуть регулювати дуже велике коло праводносин і виконувати свої соціальні функції. Чим абстрактніше норма прав, тим більшу кількість відносин і життєвих ситуацій вона охоплює. Водночас така ситуація породжує необхідність здійснення суддівського розсуду при інтерпретації норм права, покликаної зменшити їх абстрактність, приводити їх до виду, необхідного для безпосереднього їх застосування і реалізації [4, с. 5].

У ФРН вважається, що право не може бути створене за допомогою судових рішень, звичаю, правової науки [5, с. 33]. Австрійський цивільний кодекс не визнає суддівське право джерелом права [6, с. 74]. Цілоком обгрунтовано І.Ю. Богданівська вважає: «3 точки зору суворої теорії права, у Франції взагалі немає прецедентного права» [1, с. 25]. Неважко відмітити, що така позиція пояснюється тим, що в країнах континентальної Європи панувала ідея верховенства закону, пріоритету писаного права, що має коріння в рецепції римського права.

У період формування європейського кодифікованого законодавства, коли воно співіснувало з систематизованим і опрацьованим юристами-вченими римським правом, держава прагнула максимально його конкретизувати, щоб не дати можливості суддям за своїм розсудом вносити в нього зміни під приводом тлумачення. Так, автори Пруського земського уложення 1774 року, переслідуючи мету створення ясного і доступного закону без жодної прогалини, надали непомірно казуїстичний характер укладенню, детально регламентували місце кожної людини в державі. Німецький дослідник І. Кункель характеризував цей закон як «монстра, який вбиває дух» через його нескінченну казуїстику і норми, що позбавляють суддів і підданих свободи дій. «Вільгельм II, даючи дозвіл на публікацію Пруського загального земського права, строго наказував суддям для «уникнення Нашої монаршої Немилості і суворої кари ні на крок не відступати від ясних і чітких норм закону з причини уявних філософських просторікувань або під приводом тлумачення, що випливає з його букви і духу». У разі сумніву судді зобов'язані були подавати запит до комісії по законодавству. Так, земське право за допомогою майже 17 тисяч параграфів, позитивна мета яких була безсумнівна, але число яких викликає посмішку з позиції сьогодення, намагалося дати точну відповідь судді на кожне питання і тим самим зробити для нього по можливості зайвою проблему тлумачення. Якщо ж зміст і сенс норми викликали в судді сумнів, він зобов'язаний був звернутися за роз'ясненнями до комісії по законодавству або до міністра юстиції. Цей акт також наказував суддям при розгляді справ у суді не брати до уваги думку вчених і попередніх судових рішень. Однак судова практика підтвердила абсурдність таких настанов, оскільки з'ясувалось, що законодавець навіть при великій уяві не зможе ані виявити, ані врегулювати все різноманіття проблем, що можуть виникнути, а тому повинно залишитися місце в судовій практиці, яке конкретизує застосування закону стосовно непередбачених окремих випадків і адаптує його до мінливих потреб суспільства [7, с. 187].

Відповідно до ст. 4 цивільного кодексу Франції суддя повинен винести рішення і не може посилатися на замовчування, нечіткість або недостатність закону. Наприклад, якщо обговорюються і розв'язуються питання, стосовно яких є прогалини в законодавстві, рішення Касаційного суду Франції служать не лише орієнтиром, але й принциповим правилом при вирішенні конкретних справ [8, с. 120].

Відповідно до цивільного кодексу Іспанії судді в аналогічних випадках повинні звертатися послідовно до звичаїв, судових рішень, загальних принципів. Нарешті, останнім часом у ряді своїх рішень Федеральний конституційний суд Німеччини висловив позицію, у якій зазначив, що конституційне право не обмежене текстом Основного закону, а включає також «деякі загальні принципи, які законодавець не конкретизував у позитивній нормі» [9, с. 110].

Ще далі з питання суддівського розсуду просунулися юристи Швейцарії, де в ст. 1 цивільного кодексу міститься

таке положення: при відсутності закону або звичаю суддя повинен вирішувати справу на підставі того правила, яке він встановив, будучи законодавцем, слідуючи традиції і панівній доктрині [10, с. 88]. Зазначені положення дають можливість формування нової норми, оскільки складно визначити момент, коли суддя переходить від тлумачення правових норм до здійснення дискреційних повноважень.

Дійсно, досвід законодавства і правозастосовної практики показує, що законодавець прагне більш повно врегулювати ті чи інші суспільні відносини в законі. Але там, де окремі сторони суспільних відносин об'єктивно не допускають їх жорсткої і детальної регламентації, законодавець регулює такі відносини шляхом встановлення загальних абстрактних норм права. При цьому він заздалегідь розраховує на конкретизацію останніх у процесі застосування і розуміє, що така конкретизація буде здійснена в межах вихідних норм [4, с. 6]. Це положення знаходить підтвердження і в поглядах Гегеля про те, що вимога від закону, щоб він був абсолютно закінченим і не допускав подальших визначень у формі суджень про зміст норм права, є абсолютно невірною і виступає результатом нерозуміння природи таких кінцевих предметів, як позитивне право, в яких так звана досконалість є безперервним наближенням [11, с. 237].

Необхідно пам'ятати, що судді континентальної Європи, зіткнувшись з прогалиною в праві, не можуть безпосередньо заповнити її, як це практикують їх колеги в країнах «загального права». Частіше вони змушені звертатися до закону, іноді даючи йому розширювальне тлумачення з тим, щоб застосувати як підставу для винесення рішення. Інколи складно визначити, де закінчується розширювальне тлумачення і починається суддівський розсуд.

Примітно з цього приводу висловлювання німецького вченого К. Енгіша, який говорить про можливість розсуду в професійній діяльності правозастосовувача. Так, на його думку, «треба знайти межі своєї самостійності і виконувати чужі рішення». Виявлення потреби в застосуванні права (рішення правових ситуацій) і застосування права (рішення правових задач) вимагають, крім усього іншого, і з'ясування тенденцій розвитку законодавства, усвідомлення його мінливих цілей, встановлення нового контексту закону, що повністю легітимізується рекомендованими в теорії права способами тлумачення закону; розуміння можливостей закону, умов його застосування та здатності норм закону до розширення. У цьому випадку судді, помиляючись щодо природи мови, сприймаючи слова як щось з фіксованим змістом, часто самі не помічають виробленої ними прихованої роботи з нормами, яка полягає в її переформулюванні [4, с. 6]. Аргументуючи це положення, К. Левеллін писав, що навіть якщо припустити, що законодавець створив правило в формулюванні одного варіанту і що врегульовані ним обставини були добре йому відомі і не змінилися відтоді, одного разу все ж виникає сумнівний випадок, який повинен буде вирішити суддя, вдаючись до власної оцінки позитивного права з точки зору відповідності його надпозитивним цінностям [12, с. 10]. При цьому судді здійснюють суддівський розсуд через тлумачення, яке набуває правотворююче, правокорегуюче значення.

Однак у романо-германській правовій сім'ї судам рідко дозволяється використовувати особливу законодавчу техніку створення правових норм, хоча може бути визнаний обов'язок судді винести рішення, що відповідає встановленим раніше судовим рішенням. Тому в будь-якому випадку суддівський розсуд у романо-германській правовій сім'ї носить більш обмежений характер, ніж у державах, що представляють ан-

гло-американську традицію права. Це пояснюється перш за все розходженням в організації та структурі вищих судових інстанцій. Так, країнам романо-германської правової сім'ї притаманна дихотомія у вищих судових інстанціях, тобто поділ судів для розгляду апеляцій по кримінальним, цивільним, адміністративним справам. Наприклад, Франція має наступний розподіл: суд касації (кримінальні та цивільні справи) і державна рада (адміністративні справи). У Німеччині система вищих судових інстанцій складається з п'яти вищих судів – у цивільних, кримінальних, адміністративних, податкових, соціальних справах. Тоді як у країнах загального права діє єдина система судів – Верховний Суд США, Верховний Суд Канади (9 суддів). Важливе значення при цьому відіграє кількість суддів у вищих судових інстанціях, у тому числі спеціалізованих. Такі країни, як Франція, Італія, Німеччина, мають у своєму складі більш ста суддів; Верховний Суд України, згідно із Законом України «Про судоустрій та статус суддів» складається із сорока восьми суддів, однак при цьому функціонують вищі спеціалізовані суди [13]. Крім того, вища судова інстанція континентального права зазвичай має відділення, до кожного з яких відноситься певна кількість суддів, які міняються від справи до справи. Таким чином, дихотомія вищих судів країн континентального права призводить до того, що судові владні повноваження поширюються як на судові органи в цілому, так і на конкретних суддів. Тому компонент розсуду в процесі розгляду скарги вимагає більшого контролю і є більш слабким порівняно з розсудом вищої судової інстанції країн загального права. Крім того, судова система країн романо-германської правової сім'ї передбачає можливість кількарядового перегляду судових рішень. У країнах загального права така процедура є ускладненою. Так, у Великобританії, наприклад, апеляційний перегляд винесеного рішення можливий у виняткових випадках і вимагає отримання певного дозволу. Тому Палата Лордів за рік розглядає в середньому 50 скарг з кримінальних та цивільних справ. У зв'язку з цим кожен приклад застосування розсуду судом детально вивчається як вченими, так і практиками країн загального права. Ще однією особливістю є те, що судді країн континентальної правової сім'ї є «кар'єрними суддями», для яких характерний поступальний рух по службових сходах і «наслідування» висновків вищестоящого суду, що знижує рівень розсуду судів першої інстанції [14, с. 24].

Тут також необхідно відзначити, що хоча поняття суддівського розсуду і судового прецеденту пов'язані один з одним, але аж ніяк не є тотожними з тієї причини, що суддівський розсуд у рамках позитивістської традиції континентального права має достатньо мало спільних ознак з суддівським розсудом у теоріях, що ставлять під сумнів загальнообов'язковість норми (для них суддівський розсуд – спосіб, механізм суддівської правотворчості).

Суддівська правотворчість розглядається в такому випадку максимально широко: це і «створення» норми для конкретно розглянутих спірних відносин, і (наступний рівень) надання такої норми властивості загальнообов'язковості, поширення її дії на невизначене коло осіб [15, с. 20]. До числа основних різновидів судової правотворчості в різних правових системах можуть бути віднесені: а) нормативні правові акти судових органів; б) судові прецеденти, оприлюднення судових рішень; в) судові тлумачення нормативних правових актів; г) судовий конституційний контроль; д) законотворча ініціатива, участь у підготовці законопроектів; е) вибір права сторонами в міжнародному комерційному суді, застосування ним права різних країн [16, с. 184].

При цьому суд у результаті виконання дій правореалізаційного призначення приймає свій акт, в якому мають міститися відповіді на спірні (оспорювані) претензії сторін. Як відзначає С.С. Алексєєв, така дія компетентного органу виражається в державно-владному велінні (приписі), направленому на забезпечення реалізації юридичних норм, а в необхідних випадках – також і на індивідуальне піднормативне регулювання суспільних відносин [17, с. 278]. З цього приводу слід зазначити, що результати судового правозастосування в юридичній літературі мають різні назви – «піднормативне регулювання», «правоположення юридичної техніки». Так, А.В. Малько розуміє під правоположенням сформульовані в ході вирішення юридичних справ правила (зразки, приклади) найбільш доцільного і ефективного застосування норм права, які можуть і повинні використовувати компетентні суб'єкти при вирішенні справ конкретного роду [18, с. 246]. Вузкість нормативних рамок, які не завжди вчасно «розширюються» законодавцем, у позиціях окремих авторів сприймається як незмінна даність, на думку інших – ця ситуація визначається як основа для правотворчості особливого роду – судової правотворчості.

Деякі сучасні дослідники Франції, які дотримуються традиційних поглядів на судову практику, змушені розглядати її майже на рівні джерела права, відзначаючи, що «авторитет судової практики припускає, що рішення, прийняте щодо даних обставин, буде поширено і на аналогічні справи. Тут судова практика виступає як засіб тлумачення чинного права, як спосіб заповнення прогалин» [19, с. 187]. У Німеччині, Аргентині, Португалії, Швейцарії передбачається обов'язок судді застосовувати певний прецедент або правило, встановлене прецедентом. При цьому слід зазначити, що навіть професійна критика закону здійснюється в рамках чинного права. При дотриманні цієї основоположної умови законність виконання професійних обов'язків передбачає: а) право на тлумачення; б) можливість розсуду в заданих межах; в) механізм подолання помилок і правопорушень [5, с. 54–55].

В деяких випадках судова практика України може визначитися як опосередковане уточнення і конкретизація правових норм, але фактично є джерелом права. М.А. Аленов визначає, що судова практика є джерелом права і характеризується допоміжним і додатковим регулятивним призначенням при процедурі застосування правових норм. Необхідність в якості такого джерела справедливо обґрунтовується:

- особливостями нормотворчого процесу;
- тим, що законодавець не може передбачити всі можливі суспільні умови, в яких вводяться норми інших джерел, які повинні застосовуватися;
- неможливістю передбачення майбутніх суспільних відносин, які також зажадають нормативної регламентації [20, с. 306–307].

Правотворчість Верховного суду України має значну цінність, зважаючи найтіснішого його взаємозв'язку із судовою практикою, яка проявляється у двох напрямках. У першому випадку прийняття нормативних постанов ґрунтується на аналізі узагальнення правозастосовної практики нижчих судових органів, що свідчить про нагальну необхідність зміни законодавства. В іншому випадку вищий орган судової влади, приймаючи рішення по окремим конкретним справам, висловлює власну позицію, сприйняту нижчими судами, оскільки судді уникують суперечок при прийнятті ними правозастосовних актів з позиціями суддів Верховного суду та Вищих спеціалізованих судів, так як це може тягнути за собою скасування цих актів. Суддя підкоряється авторитету вищестоящої інстанції,

а можливе скасування його рішення є тим видом примусової санкції, який забезпечує однакове застосування права.

У цьому відношенні велике значення мають рішення з конкретних справ, що приймаються Вищими спеціалізованими судами та в певних випадках Верховним Судом України. Принципові обґрунтування рішень з того чи іншого питання загальної частини цивільного права, визначені в постановах цих органів, у силу їх внутрішньої переконливості набувають більш загального значення як приклади правильного розуміння закону і його правильного застосування. У конкретній справі знаходять своє вираження і питання, притаманні багатьом аналогічним справам, з якими зустрічаються судді у своїй практичній роботі. Про роль судових рішень у державі говорить тільки те, що огляди судової практики з цивільних і кримінальних справ, які готують Судові палати Верховного Суду України, публікуються в спеціалізованих виданнях та розміщуються в мережі Інтернет. Сам факт публікації актуальних питань судової практики має на меті визначити лінію поведінки суддів у вирішенні аналогічних питань. Незважаючи на те, що нижчі суди при розгляді аналогічних справ безпосередньо не завжди посилаються на ці рішення, важко переоцінити їх роль через те, що вони набувають характеру встановленого практикою правоположення. Ці рішення сприяють однаковому розумінню і тлумаченню законів, є перевіркою на практиці їх «життєвості», офіційним велінням найвищих судових органів щодо розуміння та використання права у зв'язку з виникненням певної життєвої ситуації, що підпадає під дію закону. У цьому сенсі судові рішення наближаються до поняття джерела права з обов'язковістю проходження його мотивування нижчим судам. На наш погляд, не слід побоюватися конструкції «обов'язковість проходження», оскільки судді не вільно «творять» право в ході правозастосовної практики, а скоріше знаходять оптимальну для того чи іншого казусу правову ідею, якої вони надають формально-визначений вид. При всій самостійності суддів вони не керуються своїми суб'єктивними враженнями, а основою їх рішень є дух чинного правопорядку в цілому, його основ, виражених у законі.

Вищевикладені дані дозволяють нам зробити **висновок** про те, що як у теоретичному, так і в практичному аспектах точка зору на проблему суддівського розсуду в романо-германській правовій сім'ї являє собою своєрідний компроміс між природно-правовим напрямком і юридичним позитивізмом і полягає в тому, що суддівський розсуд існує, але має місце при наявності відносно-визначених правових норм, а також там, де складно дати кваліфікацію спору або правильно встановити обставини справи при застосуванні аналогії. Видається, що законодавець тому й передає на суддівський розсуд вирішення низки правових питань, що сам їх повністю врегулювати не може. Це пов'язано з тим, що для цього потрібен спеціальний підхід у кожному конкретному випадку. Абстрактність закону об'єктивно обумовлює необхідність переведення його з високого рівня спільності і абстрактності на більш низький рівень, від меншої конкретності до більшої. Такий процес нерідко здійснюється в ході ухвалення судового рішення через його мотивування. Застосовуючи право, суддя зазвичай логічно розвиває раніше сформульовані норми із залученням нових понять, визначень, методів порівняння, протиставлення і так далі, тобто такі розумові операції, які вносять новизну в розуміння розглянутого питання. За відсутності цього елемента новизни всяке з'ясування, коментування і мотивування є безглуздими. Тому застосування (тлумачення)

права завжди несе в собі елемент нового розуміння чинного закону або ж розуміння його стосовно до конкретного факту чи групи фактів, з яких складається юридична практика. При цьому пріоритет віддається нормативному типу, особливості якого і сформували правову систему романо-германської сім'ї: «Право там, де є закон».

Природне право доповнює нормативний тип шляхом висунення концепції правового закону. Використання принципів природного права в правотворчості і правозастосуванні сприяє ефективнішому правовому регулюванню. Їх невикористання або недостатнє використання або фальсифікація, пристосування до існуючої ідеології призводить до створення недоцільного закону, позбавленого властивості правового, що в кінцевому підсумку проявиться в негативних наслідках його дії для особи, суспільства, держави.

Таке розуміння зумовлює підлегле становище судової влади як виконавця волі законодавця. Межі суддівського розсуду обмежуються рамками закону. Судові рішення не розглядаються як фіксація норм права.

Література:

1. Богдановская И.Ю. Судебный прецедент – источник права? // Государство и право. – 2002. – № 12. – 9 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Философия права / Г.В.Ф. Гегель. – М., 1990. – 526 с.
3. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : пер. с нем. Ю.М. Юмашева. – Т. 1. – М.: Международные отношения, 1998. – 480 с.
4. Алимбеков М.Т. Судебное решение и его роль в развитии и совершенствовании национального законодательства : материалы научно-практической конференции «Судебное решение и правотворчество». – Высший арбитражный суд Российской Федерации. – Казань, 2009.
5. Кудайбергенов К.Ч. Современное немецкое право / К.Ч. Кудайбергенов. – Алматы : Данекер, 2004. – 187 с.
6. Здрок О.Н. Гражданский процесс зарубежных стран : [уч. пособие] / О.Н. Здрок. – М. : Изд-во деловой и учеб. лит., 2005. – 176 с.
7. Абдрасулов Е.Б. Толкование закона и норм Конституции: теория, опыт, процедура / Е.Б. Абдрасулов. – Алматы : Оркениет, 2002. – 400 с.
8. Общая теория государства и права : акад. курс в 2-х т. / под ред. М.П. Марченко. – Т.2. – М. : Зерцало, 1998. – 656 с.
9. Абдурахманова И.В. История государства и права зарубежных стран / И.В. Абдурахманова. – М. : «Дашков и К», 2007. – 480 с.
10. Вологдин А.А. История государства и права зарубежных стран / А.А. Вологдин. – М. : Высш. шк., 2005. – 286 с.
11. Нерсесянц В.С. Философия права / В.С. Нерсесянц. – М. : Инфра-М-Норма, 1997. – 652 с.
12. Лозовская С.В. О судейском правотворчестве // Сибирский юридический вестник. – 2004. – № 1. – 10 с.
13. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 07.07.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
14. Папкова О.А. Усмотрение суда / О.А. Папкова. – М. : Статут, 2005. – 413 с.
15. Грачева Ю.В. Судейское усмотрение в уголовном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2002. – 30 с.
16. Ударцев С.Ф. Суд и правотворчество. Законотворческий процесс в Республике Казахстан: состояние и проблемы / С.Ф. Ударцев. – Алматы, 1997. – С. 184–190.
17. Алексеев С.С. Проблемы теории права / С.С. Алексеев. – Свердловск, 1972–1973. – Т. 2. – 400 с.
18. Малько А.В. Теория государства и права в вопросах и ответах : учебно-методическое пособие / А.В. Малько. – М. : Юрист, 2009. – 298 с.
19. Ведель Ж., Деволье П. Конституция как основа юридической системы. Проблемы сравнительного правоведения / Ж. Ведель, П. Деволье. – М., 1981. – 11 с.
20. Аленов М.А. Экологический процесс: нормативное регулирование и проблемы правоприменения / М.А. Аленов. – Астана, 2007. – 413 с.

Поповский Д.П. Применение судейского усмотрения в странах романо-германской правовой семьи

Аннотация. Исследуются особенности формирования и применения судейского усмотрения в странах романо-германской правовой семьи с учетом особенностей государств этой системы.

Ключевые слова: судейское усмотрение, романо-германская правовая семья, судьи, правоприменительная практика, Верховный Суд Украины.

Popovsky D. Application of judicial discretion in the Roman-Germanic legal family

Summary. The features in the formation and application of judicial discretion in the Roman-Germanic legal family, taking into account the features of the system states.

Key words: judicial discretion, Roman-Germanic legal family, judges, law enforcement practice, Supreme Court of Ukraine.